

حجة بن الحسن العسكري "امام مهدی منتظر" عجل الله تعالی فرجه الشریف

محمد بن حسن (عجل الله تعالی فرجه) (متولد ۲۵۵ ه.ق)، دارای القاب: امام مهدی، امام زمان و حجت بن الحسن، [امام دوازدهم شیعیان](#) دوازده امامی است. دوران امامت ایشان در سال ۲۶۰ قمری و بعد از به شهادت رسیدن پدرشان امام [حسن عسکری](#) (ع) در حکومت [معتد عباسی](#) آغاز گردید و بنا بر [روایات](#) معتبر تا [آخر الزمان](#) و پس از [ظهورشان](#) نیز ادامه خواهد داشت. شیعیان امام زمان را همان مهدی موعودی می دانند که در [غیبت صغری](#) و غیبت کبری بوده است. ایشان در زمان غیبت صغری به واسطه نایبان خاصش با شیعیان در ارتباط بوده است. اما [غیبت کبری](#) ایشان در سال ۳۲۹ ق آغاز شد و بنا بر روایات شیعه [فقهاء](#) پرهیزگار به عنوان [نایبان عام](#) امام زمان به [هدایت](#) و پیشبرد دستورات ایشان اقدام می ورزند. شیعیان معتقدند که مهدی (عج) زنده است و همراه حضرت [عیسی مسیح](#) (ع) در آخر الزمان ظهور خواهد کرد. درباره دلایل و جزئیات طولانی بودن عمر ایشان تبیین های مختلفی از جانب اندیشمندان شیعه ارائه گردیده است. مهدی موعود با کمک یاران [حکومتی](#) جهانی برپا خواهند ساخت و دنیا را آکنده از [عدل](#) و داد می نمایند همانگونه که از ظلم و جور پر گشته است. به همین سبب و مطابق با روایات شیعه [انتظار واقعی](#) [فرج امام عصر](#) در زمره یکی از برترین [عبادات](#) و اعمال قرار گرفته است.

امام مهدی (عج) در دیدگاه دانشمندان مالکی مذهب

علمای فرقه مالکی همانند دیگر عالمان مذاهب اسلامی، باور به ظهور و فرج امام مهدی علیه السلام را یکی از اعتقادات خود دانسته و بر آن تأکید ورزیده‌اند. این واقعیت در نوشته‌ها و آثار آنان کاملاً مشهود و واضح است. در دوره‌های مختلف، تصریح بر این عقیده در لای کتابها و نوشته‌های آنها دیده می‌شود. اینک از باب نمونه به گزارشی از نوشته‌ها و گفته‌های برخی از دانشمندان برجسته این فرقه پرداخته می‌شود:

قرطبی مالکی (م ۶۷۱ ه. ق)

او که از جمله عالمان و نویسندگان معروف و شناخته شده اهل سنت است، آثار علمی و مشهوری از خود بر جای گذاشته که مهم‌ترین آنها تفسیر «الجامع لاحکام القرآن» است. وی در کتاب دیگرش با نام «التذکرة فی احوال الموتی و امور الآخرة» ابواب و فصولی را به بحث در باره امام مهدی علیه السلام اختصاص داده و با بیان احادیث متعددی از منابع اهل سنت، این موضوع را دنبال کرده و در توضیح برخی از این احادیث، مطالبی را در مورد امام مهدی علیه السلام بیان داشته است؛ البته نویسنده در تفسیر آیه ۳۳ سوره توبه، در کتاب تفسیرش، مضمون آن آیه را که وعده خداوند بر غلبه دین اسلام است، بنا بر قولی منطبق بر عصر و زمان امام مهدی علیه السلام دانسته است.

ابن صباغ مالکی (م ۸۵۵ ه. ق)

وی که از بزرگان فرقه مالکی در عصر و زمان خود بوده است، کتابی با نام «الفصول المهمة فی معرفة الائمة عليهم السلام» نگاشته که انگیزه تألیف آن را بیان شرح حال و مقامات ائمه دوازده گانه عليهم السلام معرفی کرده است و این نوشته را بنا بر درخواست برخی از معاصران خود به سامان رسانده است. وی در فصل دوازدهم این کتاب، شرح حال و خصوصیات امام مهدی علیه السلام را ذکر کرده و در آن، مباحث مختلف و احادیث گوناگونی در باره امام مهدی علیه السلام آورده است. وعده رسول خدا صلی الله علیه و آله به ظهور آن حضرت را مورد اثبات قرار داده و از نسب آن بزرگوار سخن گفته است.

نکته قابل توجه در نوشته‌های این نویسنده آن است که به مانند برخی دیگر از عالمان اهل سنت، معتقد به ولادت امام مهدی علیه السلام است و بر این باور است که آن حضرت اکنون زنده و در قید حیات می‌باشد.

محمد بن محمد بن الخطاب المالکی (م قرن دهم . ه . ق)

وی در پاسخ به پرسشی در باره معتقدان به میّتی که مدعی مهدویت بوده و نیز راجع به منکران مهدویت گفته است: «عقیده طایفه یاد شده، در باره آن میّت در گذشته که او مهدی موعود است و باید در آخر الزمان ظهور کند، باطل و پوچ است؛ به سبب احادیث صحیحی که دلالت دارد بر وجود مهدی علیه السلام و خروج او و نیز حوادثی که در آستانه ظهور او اتفاق خواهد افتاد، همانند: ظهور سفیانی، فرو رفتن وی و لشکرش در زمین منطقه بیداء، کسوف خورشید در نیمه ماه رمضان و خسوف ماه در اول آن... و نیز به سبب احادیثی که دلالت دارند بر اینکه مهدی علیه السلام فرمانروای زمین خواهد شد و دجال، در روزگار وی ظهور خواهد کرد و دیگر علامات که هیچ کدام در دوره این شخص مرده ای که بدان اشاره شد، تحقق نیافته است.»

شیخ محمد الصبان (م ۱۳۰۷ . ه . ق)

وی در کتاب «اسعاف الراغبین» فصلی را به بحث درباره امام مهدی علیه السلام، نسب ایشان و محل ظهور و نیز نشانه های خروج حضرت بیان داشته است. علاوه بر روایاتی که در این باره ذکر کرده، مطالب مختلفی در تأیید این موضوع از بزرگانی چون محی الدین عربی و شعرانی نقل می‌کند. عربی در جمع بین روایاتی که امام مهدی علیه السلام را از نسل امام حسین علیه السلام دانسته و روایاتی که آن حضرت را از نسل امام حسن علیه السلام می‌داند، مطالب متنوعی را بیان داشته است.

محمد بن جعفر بن ادريس الکتانی المالکی (م ۱۳۴۵ . ه . ق)

در کتاب «نظم المتناثر من الحديث المتواتر» که در آن احادیث متواتر را جمع آوری کرده، روایات مربوط به امام مهدی علیه السلام را از جمله آنها دانسته و با استناد به سخنان و گفته های دانشمندان معروف و شناخته شده اهل سنت، بر تواتر این احادیث پای می‌فشارد و معتقد است که آمدن و ظهور امام مهدی علیه السلام بر اساس این احادیث و نیز وعده هایی که در آنها داده شده است، از ضروریات و موارد حتمی می‌باشد.

امام مهدی (عج) در دیدگاه دانشمندان [حنبل](#) مذهب امام احمد بن حنبل (م ۲۴۱ . ه . ق)

وی رئیس فرقه حنبلیهاست و نویسنده یکی از گسترده ترین و کهن ترین جوامع حدیثی اهل سنت نیز به شمار می‌رود. وی در این مجموعه حدیثی، احادیث مختلف و متعددی را در باره امام مهدی علیه السلام ذکر کرده است. یکی از فضایل محترم حوزه علمیه قم در اقدامی شایسته، احادیث مربوط به امام مهدی علیه السلام را که در این کتاب حدیثی آمده، جمع آوری کرده و با نام «احادیث المهدی علیه السلام من مسند احمد بن حنبل» به چاپ رسانده است. در این کتاب، ۱۳۶ حدیث از مسند احمد استخراج شده و طی چند بخش تنظیم گردیده است که در بردارنده موضوعات متعدد و مختلفی در باره امام مهدی علیه السلام است؛ از نشانه های ظهور آن حضرت تا ظهور و وضعیت عصر ظهور و دیگر موضوعات مرتبط با امام مهدی علیه السلام.

ممکن است گفته شود: چون احمد بن حنبل در باره این احادیث قضاوت خاص نداشته است، پس ذکر این احادیث نمی‌تواند دلیلی برای اثبات دیدگاه و نظر او در این باره باشد؛ ولی در جواب باید گفت: ثبت این تعداد زیاد از احادیث در این جامع حدیثی کهن، حتما نشان از پذیرش و اعتماد نویسنده بر این احادیث دارد و چنین اهمیتی از سوی وی حکایت از مقبولیت محتوای آنها نزد وی دارد. بنابراین، مهم ترین شخصیت فرقه حنبلی که در موضوع مهدویت دیدگاهش روشن و مشخص است، امام آنها یعنی احمد بن حنبل است.

ابن قیم جوزیه حنبلی (م ۷۵۱ ه. ق)

وی که از نویسندگان سرشناس و معروف اهل تسنن است، فصل پنجاهم کتاب «المنار المنیف فی الصحیح و الضعیف» را به مباحث مربوط به امام مهدی علیه السلام اختصاص داده و در ردّ حدیث جعلی «لَا مَهْدِيَّ إِلَّا عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ؛ مهدی جز عیسی وجود ندارد.» مطالب و مباحث مختلفی را ذکر کرده و از قول برخی از دانشمندان اهل سنت، از جمله احمد بن الحسین آبری تواتر روایات نبوی را در باره امام مهدی علیه السلام یاد آور می‌شود و می‌گوید: «تواتر در این باره وجود دارد که آن حضرت از اهل بیت رسول خدا صلی الله علیه و آله است و عیسی علیه السلام به هنگام ظهور وی، خواهد آمد و در نماز به او اقتدا خواهد کرد.»

وی در ادامه، برای تأکید گفته آبری، روایات متعددی را از منابع اهل سنت ذکر کرده و هنگام تقسیم بندی این احادیث، تصریح دارد که اینها چهار دسته هستند: صحیح، حسن، غریب و موضوع.

و به این ترتیب، تعدادی از احادیث امام مهدی علیه السلام را صحیح و حسن دانسته و آنها را دارای حجیت و قابل برای استدلال معرفی کرده است.

یحیی بن محمد حنبلی (م قرن دهم ه. ق)

وی در پاسخ به پرسشی در مورد معتقدان به یک مدعی مهدویت و نیز در باره منکران اصل مهدویت چنین نوشته است:

«الحمد لله اللهم اهدنا لما اختلف فيه الحق باذنك! عقیده مذکور بدون شک، باطل است؛ چون مستلزم مخالفت و ردّ احادیث صحیحی است که از پیامبر صلی الله علیه و آله رسیده و پیامبر صلی الله علیه و آله در این احادیث از ظهور مهدی علیه السلام در آخر الزمان خبر داده و ویژگیهای شخصی مهدی علیه السلام و حوادث زمان ظهور را یاد کرده است. یکی از علائم مهم ظهور مهدی علیه السلام که کسی نمی‌تواند ادعا کند که واقع شده است، فرود آمدن حضرت عیسی علیه السلام از آسمان و قرار گرفتن او در کنار مهدی علیه السلام و نمازگزاردن او پشت سر آن حضرت و همین طور خروج دجال و کشته شدن او می‌باشد... و کسی که مهدی موعود علیه السلام را تکذیب کند، رسول خدا صلی الله علیه و آله به کفر او خبر داده است...»

امام مهدی (عج) در دیدگاه دانشمندان حنفی مذهب عنوان مقاله ای است که پیرامون [امام مهدی](#) (عج) دوازدهمین فرزند از نوادگان [رسول خدا](#) (ص) و امام دوازدهم [شیعیان جهان](#) که به عقیده ایشان از نظرها تا روز موعود الهی در غیبت به سر می برد، اختصاص یافته است. در این مقاله نگاه حنفی ها به این مساله مورد بررسی قرار گرفته است.

دانشمندان [حنفی](#) مذهب و امام مهدی (عج)

تعدادی از عالمان و نویسندگان حنفی مذهب در باره مهدویت و اعتقاد به مهدی آخر الزمان، نوشته ها و آثار خوب و ارزشمندی را از خود بر جای گذاشته اند. در پاره ای از موارد، علاوه بر اصل اعتقاد به ظهور امام مهدی علیه السلام، به مانند شیعه به زنده بودن وی نیز معتقد می باشند و اینک دیدگاه چند

نفر از دانشمندان حنفی مذهب در پی می‌آید:

ابن جوزی (م ۶۵۰ ه. ق)

وی در کتاب معروفش، «تذکره خواص الامة فی خصائص الائمة عليهم السلام»، فصلی جداگانه به امام مهدی علیه السلام اختصاص داده و مباحث و موضوعات مختلفی در این باره نگاشته است و در آغاز این فصل می‌گوید:

«فصل فی ذکر الحجة المهدی هو محمد بن الحسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی الرضا و کنیته ابو عبد الله و ابو القاسم و هو الخلف الحجة صاحب الزمان.»

آن گاه روایاتی از منابع اهل سنت ذکر می‌کند که در آنها موضوعات مربوط به امام مهدی علیه السلام مطرح شده است. ابن جوزی سپس به دیدگاه امامیه در باره زنده بودن امام مهدی علیه السلام پرداخته و برخی دلایل شیعیان در این باره را یاد آور شده است. از نوشته ابن جوزی چنین بر می‌آید که وی اعتقاد شیعه را در باره امام مهدی علیه السلام پذیرفته و آن را منطقی و قابل قبول دانسته است.

ابن طولون دمشقی (م ۹۳۵ ه. ق)

وی که در حدیث، فقه و تاریخ صاحب نظر بوده، کتابی با نام «الائمة الاشاعة» دارد که بخشی را به «الحجة المهدی» اختصاص داده و در آن به بحث در باره امام مهدی علیه السلام پرداخته است. در این اثر، بیشتر عقاید و اندیشه های شیعه در مورد ولادت امام مهدی علیه السلام و زنده بودن آن حضرت را نوشته است و هر چند با صراحت این عقاید را نپذیرفته، ولی از لا به لای نوشته وی چنین بر می‌آید که تمایل به قبول آنها دارد و البته اظهار نظر صریح را به کتاب دیگرش با نام «الهدی الی ماورد فی المهدی» موکول کرده و ظاهراً از این نوشته هم اثری باقی نمانده است. ابن طولون در کتاب «الائمة اثنا عشر» با احترام و تجلیل فراوان اسامی امامان دوازده گانه شیعه را در اشعاری گنجانده است.

عبد الوهاب شعرانی (م ۹۷۳ ه. ق)

وی در باب ۵۶ کتاب «الیواقیت و الجواهر» نشانه های قیامت را که در احادیث آمده، ذکر کرده که از جمله آنها، خروج امام مهدی علیه السلام می‌باشد. نکته قابل توجهی که وجود دارد، این است که وی با وجود حنفی بودن، به مانند شیعه معتقد است امام مهدی علیه السلام فرزند امام عسکری علیه السلام است و اکنون زنده و در قید حیات می‌باشد و تا زمان ظهور عیسی علیه السلام نیز زنده خواهد ماند. به متن عبارت وی بنگرید: «وی (امام مهدی علیه السلام) از فرزندان امام عسکری علیه السلام است و ولادتش در شب نیمه شعبان سال ۲۵۵ ه. ق اتفاق افتاده و تا زمان آمدن عیسی علیه السلام زنده خواهد ماند.»

بدین شکل، وی نه تنها آمدن و ظهور امام مهدی علیه السلام را در آخر الزمان از جمله موارد حتمی بر شمرده است، بلکه تولد آن حضرت و حیات ایشان را تا زمان ظهور قبول دارد و از این جهت، اندیشه و عقیده وی بسیار نزدیک به عقیده شیعه می‌باشد.

ابو السرور حنفی (م قرن دهم ه. ق)

وی که مفتی حنفی‌ها در شهر مکه بوده است، در پاسخ به استفتائاتی که جماعتی از مسلمانان هند از علمای آن زمان مکه کرده‌اند و از آنان خواسته‌اند که نظرشان را در مورد اعتقاد به یک مدعی مهدویت و نیز منکران مهدویت بنویسند، چنین گفته است:

«اعتقاد این طایفه زشت کردار (مدعیان مهدویت) باطل است و پوچ. باید با عقیده باطل و پیروان آن به سختی مبارزه کرد و این فکر یاوه را از مغز آنان در آورد؛ چون این عقیده مخالف است با احادیث صحیح و سنن صریح و متواتری که به وسیله راویان بسیار و اخبار فراوان رسیده است و آن احادیث و سنن همه می‌گویند که مهدی موعود علیه السلام که در آخر الزمان خروج می‌کند، همراه عیسی علیه السلام خواهد آمد و با کمک او، دجال را خواهد کشت. برای ظهور او، علامت‌هایی است، از جمله: خروج سفیانی و گرفته شدن ماه و خورشید در ماه رمضان بر خلاف معمول.»

از این گفته به خوبی نگاه مذهب حنفی به موضوع امام مهدی علیه السلام آشکار می‌شود و معلوم می‌گردد که نه تنها آنان این فکر را قبول دارند، بلکه آن را مضمون احادیث صحیح و متواتر می‌دانند و این نکته بسیار مهمی می‌باشد.

وی که متولد شده در بلخ می‌باشد، بیشتر تحصیلاتش را در همان دیار سپری کرد و ادامه تحصیلات را در بخارا گذراند. بعد از آن به تصوف و عرفان نیز روی آورد و از بزرگان صوفیه شد. بدین شکل، هم در مباحث نقلی و هم طریقی صاحب مقاماتی گردید. او کتاب «ینابیع المودة» را در مناقب و فضایل اهل بیت علیهم السلام نگاشته است و بخش عمده ای از آن را به مباحث مربوط به امام مهدی علیه السلام اختصاص داده و آیات تفسیر و تأویل شده در باره آن حضرت را ذکر کرده و نیز روایاتی که در مورد ایشان نقل شده، از منابع مختلف آورده است. همین طور، احادیث خلفای دوازده گانه و تفسیرهایی که برای آنها شده را ذکر کرده و نقلهایی که در باره ولادت ایشان شده و نیز علمای سنی مذهب را که تصریح بر ولادت آن کرده‌اند، نام برده است. در بخش دیگر، کرامات و خارق عاداتهایی که توسط آن حضرت انجام شده را نقل کرده و ملاقات کنندگان با ایشان را در دوره غیبت یاد آور شده است.

از مجموع نوشته های وی چنین بر می‌آید که نویسنده درباره امام مهدی علیه السلام همانند شیعه می‌اندیشد و معتقد به ولادت و زنده بودن آن حضرت است.

ابو البركات آلوسی (م ۱۳۷۱ ه. ق)

وی در کتاب «غایة الموعظ» در بخش شمارش نشانه های برپایی قیامت - به مانند برخی دیگر از دانشمندان اهل سنت - ظهور امام مهدی علیه السلام را از جمله این نشانه ها دانسته و گفته است که قول صحیح تر نزد بیشتر عالمان و دانشمندان، ظهور و خروج امام مهدی علیه السلام است. وی از قول ابن حجر هیتمی در «الصواعق المحرقة» نقل می‌کند که آیه «وَ اِنَّ هٗ لَعَلَمٌ لِّلْمُتَّقِیْنَ» در مورد امام مهدی علیه السلام نازل شده است. آن گاه در ادامه می‌گوید که در باره آمدن امام مهدی علیه السلام، احادیث و اخبار متعددی وارد شده و به همین مناسبت، تعدادی از این احادیث را ذکر کرده است. در باره سیر حکومتی که امام خواهد داشت، بحثهایی را مطرح کرده و نظرات عالمان معروف را مورد اشاره قرار داده است. وی در پایان، با اشاره به اعتقاد شیعه در مورد زنده بودن امام علیه السلام، این باور را مردود دانسته و آن را انکار می‌کند؛ البته دلیل خاصی برای این کار ارائه نکرده است.

